УДК 378.371

Ісаєва О. С.,
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, м. Львів

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розглядаються питання іншомовної підготовки студентів вищих медичних навчальних закладів. Описано культурознавчі підходи щодо навчання іноземній мові: комунікативний, соціокультурний, особистісно орієнтований і компетентнісний.

Ключові слова: *іншомовна підготовка, комунікативна культура, вищий медичний навчальний заклад, культурознавство.*

В статье рассматриваются вопросы иноязычной подготовки студентов высших медицинских учебных заведений. Описано культуроведческие подходы к обучению иностранному языку: коммуникативный, социокультурный, личностно ориентированный и компетентносный.

Ключевые слова: *иноязычная подготовка, коммуникативная культура, высшее медицинское учебное заведение, культуроведение.*

This article deals with the issues concerning foreign language training of the students of higher medical educational establishments. It has been described the cultural and educational approaches to foreign language teaching: communicative, sociocultural, personality-oriented and competence approaches.

Key words: *foreign language training, communicative culture, higher medical educational establishment and culture studies.*

Постановка проблеми. Аналіз наукових досліджень засвідчує, що оволодіння іноземною мовою орієнтоване не тільки на діяльність і спілкування, тобто на співрозмовника, і не лише на образ світу, тобто на свідомість, але й на особистість того, хто навчається і тісно пов'язане з цілою низкою особистісних моментів. Сюди можна віднести мотивацію, установки, проблему "Я", особистісну й групову ідентичність, тощо [7, с. 226].

Підкреслюючи особистісний аспект оволодіння іноземною мовою, Є. Пассов вказує на те, що метою іншомовної освіти повинна бути не *homo loquens* (людина, яка розмовляє), а *homo moralis* (людина моральна, духовна). Для моральної особистості набуття й переробка духовних цінностей (культури й мови відповідно) – є найважливішою метою її існування. В цьому процесі вільно розкриваються усі її сутнісні сили, і таким чином, формується її духовність. Вважається, що Людина духовна не та, яка щось знає і вміє, а саме та, котра має стійкі орієнтири, що керують її діяльністю в будь-якій сфері: культурою творчої праці, культурою розумного споживання, культурою гуманістичного спілкування, культурою пізнання, культурою світогляду, культурою естетичного засвоєння дійсності. Таким чином, значеннєву основу змісту іншомовної освіти складають п'ять пар понять: цінності й культура, духовність і моральність, розвиток і творчість, воля й відповідальність, спілкування та самовизначення [9, с. 20-21].

Необхідно зазначити, що в процес комунікативної іншомовної освіти входять наступні аспекти: пізнавальний (культурознавчий) – факти культури країни, включаючи мову як невід'ємний компонент цієї культури в її діалозі з рідною культурою; розвивальний (психологічний) – здібності здійснювати мовну діяльність, спілкування, навчальну діяльність тощо; виховний (педагогічний) – моральність, патріотизм, інтернаціоналізм, гуманізм, етична культура, естетична культура, екологічна культура тощо; навчальний (соціальний) – вміння говорити, читати, слухати і писати як засоби спілкування [9, с. 22-23].

Слід відмітити, що навчання іноземній мові студентів вищого медичного навчального закладу розглядається як складова частина програми ВНЗ з гуманітаризації вищої освіти як органічна частина процесу здійснення підготовки висококваліфікованих фахівців, які вільно володіють іноземною мовою як засобом інтеркультурної й міжнаціональної комунікації, як у сферах професійних інтересів, так і в ситуаціях соціального спілкування. Як зазначають І. Павлова М. Яіцький, Б. Ігнатов, М. Петрищєв, "основною метою вивчення іноземної мови в медичному ВНЗ на сучасному етапі є набуття студентами комунікативної компетенції, що дає можливість її практичного використання в професійній і науковій діяльності, для самоосвіти, встановлення ділових і культурних зв'язків, залучення до загальнолюдських цінностей" [12].

Володіння й оволодіння іноземною мовою розширює діапазон можливостей розвитку комунікативної культури, оскільки відкриває додатковий доступ як до культурних цінностей, так і до можливостей фахового росту. Саме тому представляється доцільним розглянути сучасні культурознавчі підходи щодо навчання іноземній мові: комунікативний і соціокультурний, які на сучасному етапі здобули широке розповсюдження в масовій практиці вищої професійної освіти, що і є **метою даної статті**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інтеграції компонентів культури в процесі навчання іноземним мовам знайшли своє висвітлення в працях М. Байрам, Н. Брукса, Є. Верещагіна, Л. Гласі, В. Костомарова, К. Крамш, Р. Лафайєт, Р. Мільруд, Х. Нострандж, Є. Пассова, В. Сафонової, Н. Тарасюк, Г. Томахіна, А. Холлідей та інших вчених.

В сучасній закордонній методиці сформувалася низка компетентнісних підходів щодо вивчення іноземної мови. Зокрема, підхід, розроблений Радою Європи "Комунікативне навчання" (M. Byram, G. Zarate, G. Neuner, Van Ek), де в центрі дослідження – це розвиток людини при вивченні іноземної мови. А вивчення іноземної мови, відповідно до даного підходу, повинно сприяти оптимальному особистісному і соціальному розвитку, здатності до навчання, а також розвитку комунікативної компетенції [14].

© Ісаєва О. С., 2013

Виклад основного матеріалу. Необхідно зазначити, що М. Байрам і Дж. Зарат пропонують модель комунікативної компетенції, в основі якої – соціокультурна компетенція, яка містить в собі ціннісний рівень і взаємовідношення, мотиваційний рівень, мовний (на рівні знання й розуміння семантики знаків мовного коду), рівень знання немовних кодів, рівень поведінки (що реалізується відповідно до соціальних конвенцій, ритуалів тощо). Суттєвим є те, що у сфері ставлень дослідники наголошують на емоційній здатності учасника міжкультурної комунікації відмовитися від етноцентричних ставлень і негативного ставлення до “іншого”, на обов’язковості відкритого, терпимого ставлення до іншої соціокультури та її представників [13, с. 14].

Проте, даний підхід критикують за надмірно пильну увагу до суто етнографічних аспектів оволодіння іноземною мовою на шкоду, наприклад, соціальним, а також у досить твердій орієнтації лише на культуру досліджуваної іноземної мови й рідну культуру студента, на шкоду “третій” культурі, носії якої використовують досліджувану іноземну мову як засіб спілкування [6, с. 113].

Ці проблеми можна вирішити, якщо до процесу навчання мові й культурі підійти з позицій саме соціокультурного підходу. Тому через процеси інтеграції й глобалізації, що відбуваються в світі, виникла необхідність внести істотні зміни в цілі й зміст вивчення мови та культури, які дозволили б розпочати із спрощеного фактологічного підходу і до оволодіння компонентами духовної й матеріальної культури, тобто, які б відповідали сучасним дидактичним вимогам національної освіти. Саме тому в центрі уваги не можна поставити лише національно-культурні особливості та специфіку держави досліджуваної іноземної мови з певною частиною країнознавчих і лінгвокраїнознавчих явищ, фактів тощо.

Метою соціокультурної освіти є “формування, а потім динамічний розвиток поліфункціональної соціокультурної компетенції, яка допомагає індивідові орієнтуватися в різних типах культур і цивілізацій, комунікативних нормах спілкування, що співвідносяться з ними, адекватно інтерпретувати явища й факти культури (включаючи мовну культуру), і використовувати ці орієнтири для вибору стратегій взаємодії при вирішенні особистісно й професійно значущих завдань і проблем у різних типах сучасного міжкультурного спілкування” [10, с. 29]. У зміст навчання іноземній мові в межах даного підходу включається знайомство з:

- системами цінностей, що домінують у співтовариствах, які вивчаються (у соціальних, професійних, вікових, етнічних групах);
- історичною пам’яттю співтовариств, які вивчаються, в цілому й складових їх соціумів;
- політичною, економічною, науковою, художньою, релігійною культурою, їх відбиттям в стилях життя різних верств, етнічних груп та інших соціумів;
- традиційною й новою матеріальною культурою, промислово-економічним потенціалом країни як частиною системи цінностей;
- соціокультурними особливостями мовного етикету усного й письмового спілкування, технікою участі в ньому;
- соціокультурними особливостями й мовною поведінкою національно-специфічних форм спілкування як характерною рисою стилю життя в країні досліджуваної іноземної мови;
- способами граматичного й лексичного варіювання іноземної мови в межах формального й неформального спілкування;
- ціннісно-орієнтаційними зв’язками країн, що вивчаються, з ціннісно-орієнтаційним ядром регіонально-континентальної культури (наприклад, Європейської культури);
- громадським життям і культурою країни досліджуваної іноземної мови як члена світового співтовариства;
- усвідомленням себе як носія певних соціокультурних поглядів, як громадянина своєї країни, члена світового співтовариства [10].

Обговорення таких проблем, як індивідуальні особливості сприйняття студентом іншомовної дійсності та висловлення думки, поглядів, роздумів чи вражень, його власний мовний досвід в ситуаціях сприйняття і взаємодії, вміння гідно виходити із ситуацій “збою” процесу комунікації, тобто процеси метакомунікації, – все це є характерним чинником для організації навчання іноземній мові в особистісно орієнтованому соціокультурному підході.

Таким чином, соціокультурний підхід щодо навчання іноземним мовам поєднує різні елементи культури: лінгвокраїнознавче й соціолінгвістичне наповнення лексики, ціннісно-орієнтаційне світобачення, стиль і стереотип мовної поведінки, моделі мовного спілкування, комунікативні норми й форми спілкування, соціокультурний портрет носія культури, традиції, звичаї, ритуали, образ і стиль життя, система гідності та самоповаги, тощо. Тому вважаємо важливим при навчанні іноземній мові керуватися принципами особистісно орієнтованого соціокультурного підходу, оскільки даний підхід надає оптимальних можливостей для розвитку комунікативної культури в студентів вищих медичних навчальних закладів і представляє ґрунтовну методологічну основу для її формування.

Відповідно до даного підходу ті, хто вивчають мову, розглядаються як “суб’єкти соціальної діяльності”, тобто як члени соціуму, які вирішують завдання в певних умовах, певній ситуації і відповідно в певній сфері діяльності, тому тут має місце саме діяльнісний підхід (Б. Ананьєв, В. Запорожець, О. Леонтьєв, В. Петровський, С. Рубінштейн), оскільки мовленнєва діяльність здійснюється в більш широкому соціальному контексті, який і визначає дійсну суть висловлення.

В другій половині XX століття комунікативна наукова парадигма лінгвістичних досліджень забезпечила концентрацію уваги на вивченні конкретних умов функціонування мови. Це спричинило значний інтерес вчених і дослідників до проблем теорії комунікації, прагматичних мовних аспектів тощо. Особливої актуальності набули пошуки організаційно-педагогічних форм навчання іноземній мові як основному засобу комунікації. Тому проблема ефективного вивчення іноземної мови набула нових пріоритетів і відтінків відповідно. Таким

чином, це стало підґрунтям здійснення огляду сучасних наукових праць, статей, тез викладачів іноземних мов у медичних ВНЗ на предмет того, чому, на їхню думку, варто приділяти особливу увагу при навчанні студентів-медиків фаховій іноземній мові.

Особливе місце в системі професійно орієнтованого навчання іноземній мові, як засвідчив аналіз, займають найчастіше читання і переклад. Викладачі вважають, що основним завданням професійно орієнтованого навчання іноземній мові в медичному ВНЗ є навчання різним видам читання, оволодіння інформаційно-пошуковими прийомами отримання, переробки й засвоєння здобутих при читанні нових знань [5].

"Зі зростанням соціальної ролі іноземних мов та інформаційних процесів у кожній галузі знань і в житті суспільства в цілому, збільшується роль навчання лексикографії перекладу, під яким розуміють забезпечення того, хто навчається, необхідною словниковою, фоновою й спеціальною інформацією" [8]. На думку вчених, без спеціальної підготовки неможливо орієнтуватися у великому розмаїтті наукової та довідково-інформаційної літератури, встановити її новизну, актуальність і необхідність для фахівця конкретної сфери діяльності.

Деякі вчені зазначають, що вільне володіння спеціальною професійною лексикою допоможе студентам більш кваліфіковано й ефективно працювати з оригінальною науковою літературою іноземною мовою, присвяченій актуальній медичній проблематиці. Тому в процесі вивчення одного предмету має здійснюватися встановлення міжпредметних інтеграційних зв'язків, що забезпечить сприйняття досліджуваного матеріалу студентами не відокремлено, а як необхідної складової професійної підготовки. Тісне співробітництво мовних кафедр із кафедрами спеціальних дисциплін є очевидним на шляху досягнення найкращих результатів в навчанні й формуванні професіонала [2, с. 339].

Вважається. Що в процесі іншомовної професійної підготовки в медичному ВНЗ дуже важливо, щоб тематичний план практичних занять з іноземної мови був узгоджений з темами, які студенти вивчають, наприклад, з анатомії, гістології тощо. Паралельне вивчення професійної теми рідною мовою та її обговорення іноземною сприяє, на наш погляд, розвитку комунікативної компетенції в професійній сфері, яка включає глибше розуміння й тлумачення спеціальних греко-латинських термінів, термінотворчих компонентів, понять, явищ.

Неможливо не погодитися з вченими, що однією з основних особливостей дисципліни "Іноземна мова" та "Іноземна мова за фаховим спрямуванням" у медичному ВНЗ є її професійно-орієнтований характер, який відображається в навчальній меті й змісті навчання. Обумовлено це тим, що володіння фаховою іноземною мовою дозволяє реалізувати такі аспекти професійної діяльності, як своєчасне ознайомлення з новітніми технологіями, відкриттями й тенденціями розвитку науки і техніки, встановлення професійних контактів із закордонними партнерами. Це забезпечує підвищення рівня професійної компетенції майбутнього фахівця.

Практичні цілі навчання іноземній мові в медичному ВНЗ передбачають розвиток у студентів вмінь здійснювати мовну діяльність іноземною мовою. В науковій літературі "текст" як об'єкт лінгвістичного дослідження й цілісна комунікативна одиниця розглядається багатьма лінгвістами. Існуюче розмаїття формулювань поняття "текст" пояснюється багатоплановістю об'єкту дослідження й різними підходами до нього – структурно-семантичним і комунікативно-орієнтованим. Вважаємо, що найбільш важливим є значеннєвий аспект тексту, що формується за специфічними мовними закономірностями. Розглядаючи текст із позицій акту комунікації, О. Леонтьєв представляє його структуру як "процес породження й сприйняття деякого змісту" [7]; Г. Колшанський – як "структуровану й організовану за певними правилами спілкування мовну одиницю, що має когнітивне, інформаційне, психологічне й соціальне навантаження" [4]; Т. Дрідзе – як "програму створення, а значить і осмислення самого тексту в процесі використання" [3].

Трактуючи текст, певним чином, як організовану сукупність більш дрібних одиниць з єдиним комунікативним завданням, закінченим послідовністю тих одиниць, пов'язаних між собою за змістом в межах загального задуму автора, слід зазначити, що ступінь його складності, інформативної насиченості й обсяг залежать, насамперед, від комунікативного завдання, приналежності до певного жанру й стилю, що необхідно враховувати викладачеві при доборі автентичного текстового матеріалу. Не лише опрацювання фахового тексту, як це часто засвідчує практика, але й створення своїх власних текстів чи діалогів студентами, на наш погляд, сприяє кращому формуванню їхньої комунікативної культури.

Положення про необхідність вивчення іноземної мови в неперервному зв'язку з культурою народу – носія даної мови – вже давно сприймається в методиці навчання мовам як аксіома. Основоположники лінгвокраїнознавства Є. Верещагін і В. Костомаров розуміють під цим культурознавство, орієнтоване на завдання й потреби вивчення іноземної мови. Як стверджує Г. Томахін, це дозволяє вдало поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами, які виступають не лише як засіб комунікації, але і як спосіб ознайомлення студентів з новою для них дійсністю [11].

Особливе місце в навчанні іноземній мові в межах соціокультурного підходу було відведено "специфічним" лінгвокраїнознавчим текстам, питанням їх відбору й підвищенню лінгвокраїнознавчого видання різних його типів (прагматичного й проективного). Було сформульовано основні критерії відбору таких текстів: а) країнознавче наповнення; б) ступінь його сучасності; в) принцип актуального історизму; г) типовість відображених фактів [1, с. 116-117].

Таким чином, лінгвокраїнознавство не відображає всього комплексу знань, вмінь і навичок, пов'язаних з іншомовною культурою. Інакше кажучи, мова повинна йти не лише про оволодіння лінгвокраїнознавчим наповненням лексики, а й про необхідність більш глибокого й ретельного проникнення в світ носіїв мови і їхньої культури, про вивчення її з більш широких, антропологічних і етнографічних позицій.

Висновок. Отже, традиційні підходи недостатньо враховують специфіку мови як відображення системи культурних цінностей, на основі яких будується соціальна взаємодія в конкретних професійних співтовариствах і моделі поведінки їх членів. Для забезпечення адекватної підготовки випускників, здатних до продук-

тивного спілкування, необхідно змінити цілеспрямованість навчання: замінити мету формування й розвитку навичок і вмінь, необхідних для переважно навчальної комунікації з орієнтацією на процес – зразкове навчальне мовлення іноземною мовою, на мету, що полягає в підготовці до реального спілкування із представниками інших культур у побутовій і професійній сфері з орієнтацією на результат такого спілкування.

Мовна ситуація, що існує на даний момент, може бути схарактеризована як малосприйнятлива. Причиною такого положення, на думку Є. Пассова, є суперечність між нагальною потребою суспільства в підвищенні рівня “іншомовної грамотності” та неефективною системою навчання іноземним мовам, що не забезпечує досягнення конкретного позитивного результату. Отож, вважаємо, що **перспектива подальших досліджень** полягає у вдосконаленні методів і засобів іншомовної підготовки майбутніх фахівців-медиків.

Література:

1. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 4-е изд. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.

2. Верижникова Е. А. Роль межпредметных связей в воспитании профессионала / Е.А. Верижникова // Проблемное обучение в условиях современных образовательных и информационных технологий: Сборник материалов юбилейной учебно-методической конференции, посвященной 70-летию КГМУ. – Курск : КГМУ, 2005. – С. 339-340.

3. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации / Т. М. Дридзе. – М., 1984. – 154 с.

4. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Г. В. Колшанский. – М. : Наука. 1984. – 175 с.

5. Краснобаева С. Т. Роль учебного пособия в профессионально ориентированном обучении иностранному языку в медицинском вузе / С. Т. Краснобаева, З. С. Шатрова // Проблемы профессионального высшего образования на рубеже XX-XXI вв.: Тезисы докладов Международной научно-методической конференции. – Пермь : Пермский гос. ун-т, 1999. – Т. 2. – С. 35-39.

6. Кузьмина Л. Г. Современные культуроведческие подходы к обучению иностранным языкам / Л. Г. Кузьмина, Е.В. Кавнатская // Вестник ВГУ. Серия “Лингвистика и межкультурная коммуникация”, 2001. – № 2. – С. 108-117.

7. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1969. – 372 с.

8. Окишева Л. Г. Проблема лексикографических аспектов перевода в курсе иностранного языка в медицинском вузе / Л. Г. Окишева // Проблемы профессионального высшего образования на рубеже XX-XXI вв.: Тезисы докладов Международной научно-методической конференции. – Пермь : Пермский гос. ун-т, 1999. – Т. 2. – С. 41-43.

9. Пассов Е. И. Сорок лет спустя или сто и одна методическая идея / Е. Пассов. – М. : ГЛОССА-ПРЕСС, 2006. – 240 с.

10. Сафонова В. В. Проблемы социокультурного образования в языковой педагогике / В.В. Сафонова // Культуроведческие аспекты языкового образования: сб. науч. трудов / Под ред. В. В. Сафоновой. – М. : Еврошкола, 1998. – 165 с.

11. Томахин Г. Д. Лингвострановедение: что это такое? / Г. Д. Томахин // Иностранный язык в школе. – 1996. – № 6. – С. 22-27.

12. Яицкий Н. А. Основные направления реформирования высшего медицинского образования в СПбГМУ им. акад. И. П. Павлова / Н.А. Яицкий, Ю.Д. Игнатов, Н.Н. Петрищев // Американский международный союз здравоохранения. – Режим доступа: http://wwwold.aiha.com/russian/pubs/ tashkent/abaign.cfm

13. Byram M., Zarate G., Neuner G. Sociocultural competence in language learning and teaching. – Strasbourg, Education Committee, Council for Cooperation, 1997. – 56 p.

14. Van Ek, J. A. Trim, J. L. M. Threshold Level 1990. – Strasbourg: Council of Europe Press, 1991. – 252 p.